

**Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева  
Факультет журналистики и политологии  
Кафедра политологии**

**МӘНГІЛІК ЕЛ – ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЕ  
ЕДИНСТВО, МИР И СОГЛАСИЕ**

-----

*Материалы - Международной  
научно-практической конференции  
(г. Астана, 2017г.)*

УДК 378:327(063)

ББК 74.58+66.4

М 36

**Ответственный научный редактор Нечаева Е.Л.**

К.п.н., профессор

**Редакционная коллегия:**

**Копежанова Д.Е., Дюсембекова М.К., Жанпейсова Қ.Д.**

Мәңгілік Ел – Общенациональное единство, мир и согласие: сбор.матер. VI-  
Межд. науч.-прак. конф.– Астана, ТОО Мастер По, 2017.- 174 с.

ISBN 978-601-301-928-4

Сборник материалов международной научно-практической конференции содержит доклады ученых, докторантов, магистрантов и студентов казахстанских и зарубежных вузов.

В нем рассматриваются ключевые аспекты социальных и политических процессов Евразийской интеграции, социально-коммуникативные технологии и инновационные процессы в обществе.

В материалах сохранен авторский стиль. Материалы сборника предназначены для широкого круга научной и научно-педагогической общественности, могут быть использованы в теории и практике прикладной политологии и международных отношений.

*Ответственность за аутентичность и точность цитат, имен, названий и иных сведений, а также за соблюдение Закона об интеллектуальной собственности несут авторы публикаций и научные руководители.*

УДК 378:327(063)

ББК 74.58+66.4

ISBN 978-601-301-928-4

**© Кафедра политологии  
ЕНУ им.Л.Н. Гумилева, 2017**

6 Петросян В.А. Инвалидность: традиционный и современный взгляды // Труд и социальные отношения. – 2011. - № 1. – С. 69-74.

7 Ткаченко В.С. Стратегии социальных отношений при интеграции в общество людей с инвалидностью // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2006. - № 13. – С. 279-284.

8 Аверина Е.А. Теоретические основы социальной политики в области защиты инвалидов в современной России // Вестник Томского государственного университета. – 2012. - № 1. – С. 141-147.

9 Закон РК “О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан” от 13 апреля 2005 года [Электронный ресурс]. URL: <http://online.zakon.kz>

10 Ахметов С.А. Быть равными среди равных // Казахстанская правда. – 2012. – 5 сентября. – С. 3.

11 Второй этап (2014 – 2015 годы) Плана мероприятий по обеспечению прав и улучшению качества жизни инвалидов в Республике Казахстана 2012 – 2018 годы [Электронный ресурс]. URL: <http://online.zakon.kz/>

**Копежанова Д.Е.**  
**Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ**  
**Саясаттану кафедрасының доценті,**  
**Ph.D докторы**  
**Астана қ., Қазақстан**

## **ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ БИЛІК ТАРМАҚТАРЫ АРАСЫНДА ӨКІЛЕТТІКТЕРДІ ҚАЙТА БӨЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Конституция мен заңдарға өзгерістер енгізу, билік тармақтарының өкілеттіктерін қайта бөлу туралы үндеуін барлық халықтың талқылауына берілген болатын. Осылайша жан-жақты тақылаулар, үн қосу, пікір бөлісу арқылы оңтайлы шешім қабылдап, соңында үлкен конституциялық реформалар жүргізу арқылы халыққа тиімді, елімізді дамытатын, алға жылжуға әкелетін, елдің ойынан шығатын оң өзгерістер мен бет бұрыстарға қол жеткізу. Жалпы алғанда, мемлекеттің басқару жүйесін де жаңғыртату, заманға сай өзгертіп отыру қалыпты жағдай. Осыған орай ел Президенті: *«Мен елдің мүддесі мен заманның талабын, ұрпақтың болашағын ойлай отырып осындай байлам жасадым»* деп айтып өтеді. [1]

Осы айтылғандардың барлығы бәріміз білетін «Бес реформаның» негізінде жүзеге асырылып жатқан шаралардың жалғасы деп қабылдауымыз керек.

Айтып өткендей, жүргізілетін реформалар екі негізгі бағыт бойынша іске асатын болады:

1) Президенттің әлеуметтік-экономикалық процестерді реттеудегі біршама өкілеттіктерін Үкіметке және басқа да атқарушы органдарға берген жөн. Яғни, Елбасының айтуынша, бұл салаға Үкімет, министрліктер және өкімдіктер толықтай жауап беретін болады. Сол үшін де өкілеттіктерді беру үшін тиісті заңдарға өзгерістер енгізу қажеттілігі туындап отыр.

2) Күрделі міндет – билік тармақтары арасындағы қарым-қатынасты конституциялық деңгейде теңгерімді ету. Осы реформаның аясында Үкіметті жасақтаудағы Парламенттің рөлін күшейтеміз. Парламент сайлауында жеңген партия Үкімет құрамын анықтауға түбегейлі ықпал ететін болады.

Бұл министрлер кабинетінің өкілетті билік алдындағы жауапкершілігін арттырады. Тиісінше, биліктің заң шығарушы тармағының атқарушы билікке бақылауын күшейтеді.

Айтылған екі бағыттың қай-қайсысы да жауапкершілік пен кәсібилікті арттыру арқылы мемлекеттік басқару тиімділігін күшейтеді. Негізгі мәні – Президент өзінің бірқатар өкілеттігін Парламент пен Үкіметке береді. «Күшті президенттік вертикаль бізге мемлекет қалыптастырудағы орасан қиындықтарды еңсеру барысында қажет болды.

Бұл уақытында өзін ақтады. Біздің барлық жетістіктеріміз дәл осы жүйе кезінде жүзеге асырылды. Бұл реформа басқару жүйесінің тиімділігін арттыруды көздейді. Біз жаңа мемлекет, жаңа экономика, жаңа қоғам құрдық»- деп өзінің сөзін келтіреді Елбасы. [2]

Бүгінгі күнде Парламент Үкіметке қарағанда билікке иелігі жағынан біршама төмен деуге болады. Сол үшін Парламентті күшейту арқылы биліктің тепе-теңдігіне қол жеткізе аламыз деген ойдамыз.

Сондықтан да біздің ойымызша Парламенттің рөлін күшейту үшін алдымен:

- Бақылау қызметін жоғарылату;
- Үкіметке тәуелділігін төмендету;
- Қандай да бір шешім қабылдау кезінде даралығын, шешім қабылдау дербестігін жоғарылату арқылы маңызын арттыру;
- Парламент депутаттарының атқарушы билікке тәуелді болмауы үшін атқарушы биліктің партияларға деген әсерін төмендету, әлсірету;
- Парламенттің қызметінің нәтижелері, атқарылып жатқан істері туралы ақпаратты таратып отыру, екі жақты байланыс орнату, жұртшылықпен байланысты тек баспөз қызметімен ғана шектемеу, Парламент жанынан арнайы орган ретінде медиялық құрылымдардың пайда болуы, орталық ашу;
- Мультимедиялық қызметті пайдалану, әлеуметтік желі, мессенджерлер арқылы, сайттар арқылы жеке жазылушылар арқылы тарататын ақпараттың санын көбейту, аудио, видео, фото және мәтіндерді тарату;

- Толыққанды атқарылып жатқан жұмыстары жөнінде ауқымды және тұрақты түрде ақпарат-хабардың кеңінен таралуына жағдай жасау;

- Халық қалаулыларының халықпен байланысты үзбеуі, танымалдығын арттыру үшін халық алдына жиі шығып отыру, Парламенттің имиджін асқақтатындай шаралар ұйымдастыру;

Мәселен, өткен сарапшылар форумында М.Шибутов «Саяси партиялар туралы» Заңның 16 бабына, яғни мемлекеттік саяси қызметкерлерге партиялардың басқарушы органдарына және оның филиалдарының мүшесі болуға тыйым салу керек деп өзгерістер енгізу керек деген өз пікірін айтып өткен болатын.

Биліктің бөлінуі бұл ежелден келе жатқан үлкен саяси мәселе. Себебі биліктің бір қолда болуы басқарудың тирания, диктатура, жеке бір адамның билігі, абсолютизация, биліктің бір қолда шоғырлануы жеке адамның билікті асыра сілтеп пайдалануы сияқты мәселелерді туындырады. Тіпті бұл орта ғасырлық Еуропадағы екі қылыш теориясынан басталады десе де болады. Онда билік үнемі шіркеу мен патша билігі арасында бөлініп, биліктің бөлінуі *de facto* түрінде жүзеге асады.

XVII ғасырда теократияға, абсолютті суверенитетке қарсы ағым ретінде, соған қарсы жауап ретінде Р.Филмер, Т.Гоббс, ағылшын ғалымы Дж.Локк биліктің бөлінуінің жаңа идеясы пайда болған болатын. Ол билікті атқарушы, заң шығарушы, федеративті деп бөлсе, оны әрі қарай дамытып, пысықтаған француз ғалымы Ш.Л.Монтескье болатын.

Мемлекеттік биліктің бөлінуі биліктің әр тармағының алдына қойған міндеттерін тиімді атқаруы үшін және бірін бірі өзара бақылап отыру үшін биліктің тежемелік және тепе-теңдік жүйесін жүзеге асыру мақсатында болды.

Жалпы алғанда биліктің бөлінуі әртүрлі мақсатта, әр түрлі сипатта болады. Мәселен, биліктің тігінен бөлінуі, көлденеңінен бөліну де бар. Билік тігінен бөлінген кезде мемлекеттік басқарудың әр түрлі субъектілерінің арасындағы өкілеттіктерді бөлуді айтамыз, яғни орталық, аймақтық, және жергілікті басқару органдары ортасында үлестірілуі.

Биліктің бөліну принципін алғаш рет заңды түрде бекітілген түрі Америка Құрама Штаттарының Конституциясында, сондай ақ Ұлы француз революциясының конституциялық актілерінде орын алған.

Орталықтанған мемлекеттерде жергілікті басқару органдары орталық органдардың жалғасы іспеттес болып келеді, мәселен Греция, Ирландия, Исландия, Португалия және тағы да басқа елдерде, ал орталықтандырылмағанда - жергілікті органдар (провинция, жер, департаменттер) біршама маңызға ие өкілеттіктермен қамсыздандырылған. (Италия, Испания, Франция елдері); жартылай орталықтанған болса-жергілікті басқару органдары бірқатар салаларда, мәселен, білім беру саласы, денсаулық сақтау, құрылыс саласы тағы да басқа жеке шешім қабылдау

мүмкіндіктеріне ие болса, ал басқа мәселелерде орталық билікке тәуелді елдер Англия, Нидерланды елдері.

Көлденеңінен биліктің бөлінуі үш билік органдары арасындағы (биліктің үш тармағы) – заң шығарушы, атқарушы, соттық биліктері арасындағы өкілеттіктердің бөлінуін айтамыз. [3]

Биліктің бөлінуі дегеніміз көп биліктік деген сөз емес, ол бірыңғай мемлекеттік биліктің қызмет көрсетуі жағынан құрамдас бөліктерге бөлінуін білдіреді. Билік дегеніміз ол – бірыңғай, біртұтас болып келеді, өйткені оның қайнар көзі – халық. Сондықтан да басты мәселе- олардың арасындағы өкілеттіктердің бөлінуін айтып отырмыз. Міне, тура осы кезден бастап, яғни XVIII ғасырдың аяғы —XIX ғ.басынан бастап биліктің бөлінуі принципі көптеген мемлекеттерде мойындала бастайды. АҚШ Конституциясында 1787 жылдан бері бөліну принципінің негізін салуыша, аталары ретінде А. Гамильтон, Дж. Мэдисон, Дж. Джей оның классикалық үлгісін жасаған.

Осы тұста Елбасының билік өкілеттіктерін бөліп, оның өзгерістерді енгізу мәселесін былайша түсіндіреді: «Мұны бір ғана мақсатпен жасап отырмын– елді басқарсау үшін осындай қадамдарға барып отырмыз дейді. удың неғұрлым тиімді, тұрақты, замануаи жүйесін жасау үшін осындай қадамдарға барып отырмыз». [4] Сондықтан да билік бір бірінен тәуелсіз болуы керек, бірақ бірін бірі қадағалап, бақылап отыруы тиіс деп білеміз.

Айтылған өзгерістер мен жаңашылдықтар Парламенттің Үкімет пен басқа да атқарушы органдар алдындағы ролін күшейтіп, оның бақылау, қадағалау қызметтерін арттыра түседі. Бұл бағыттағы жасалып жатқан реформалар алдағы уақыттағы өзгерістерге және қазіргі заман ағымына сай болып жатқан барлық әлеуметтік-саяси, экономикалық, жаһандық үдерістерге сүйене отырып жасалып жатыр.

Елбасы өз үндеуінде еліміздегі орын алып отырған саяси ахуал жайлы айта келе, конституциялық реформа жасау арқылы бірқатар заңдарға өзгерістер енгізіп, Үкімет пен басқа да атқарушы органдар арасындағы өкілеттіктерді бөлу мәселерін қарастырады. Осы енгізілген өзгерістер арқылы Жаңа кезеңге, мемлекеттік басқару саласындағы жаңашылдыққа қадам басып, еліміздегі елеулі өзгерістерге бет бұрамыз деп сенеміз деп ой түйіндедік. Сондықтан да болып жатқан оң өзгерістерді дұрыс деп қабылдап, одан әрі тиімді қызмет ету үшін жан-жақты ат салысуымыз қажет деп пайымдаймыз.

#### **Қолданылған әдебиеттер:**

1. <http://www.akorda.kz/kz>
2. <https://www.egemen.kz/2017/01/25/95563>
3. Василик М. Политология: Словарь-справочник / М.А. Василик, М.С. Вершинин и др. — М.: Гардарики, 2001. — 328 с.
4. <http://www.akorda.kz/kz>